

В. КРЕМЕНЬ,

академік НАН і АПН України,
міністр освіти і науки України

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ — ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО, ЕКОНОМІЧНОГО І ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Соціально-економічна, політична, духовна модель розвитку нашого суспільства може бути оптимальною лише тоді, коли ми, конструюючи її і обираючи шляхи реалізації цієї моделі, орієнтуватимемося не тільки на внутрішні реалії, а й на загальноцивілізаційні тенденції розвитку людства. Це потрібно для того, щоб зробити випереджальний крок у розвитку України, а не постійно когось наздоганяти.

Хотів би наголосити на двох найважливіших тенденціях, які істотно впливають на розвиток нашого суспільства, нашої держави. **Першою тенденцією** є те, що світ дедалі більше використовує науково-інформаційні технології, які, у свою чергу, спричинюють два важливі наслідки. По-перше, нині розвиток людини, особистості, як ніколи раніше, стає показником, виміром прогресу будь-якої країни. По-друге, цей розвиток індивідуальності стає головним важелем подальшого поступу країни.

Друга тенденція — глобалізація. Це означає, що конкурентність, суперництво націй, країн, держав набуває глобального, загальнопланетарного характеру і охоплює буквально всі сфери життя. У майбутньому ми, мабуть, матимемо три групи держав залежно від їхньої конкурентоспроможності. Першу утворюватимуть ті, що спроможні продукувати технології, які набуватимуть глобального поширення. Це будуть панівні держави, нації. До другої групи належатимуть держави, здатні принаймні ефективно використовувати ці технології. І третя група — держави, які не зможуть ні першого, ні другого і тому опиняться на узбіччі людського прогресу. Головним критерієм, визначальною умовою приналежності країни до певної групи буде рівень інтелектуального розвитку всієї нації і кожного громадянина зокрема.

Йдеться про те, щоб формувати не лише носія знань, а й творчу особистість, здатну використовувати отримані знання для конкурентоспроможної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя, тобто для інноваційного розвитку суспільства. І ось ця обставина, врешті-решт, визначатиметься характером, спрямованістю освітянської діяльності у будь-якій країні.

Для цього необхідно виконати як мінімум дві вимоги. Передусім, освіта має стати пріоритетом номер один у суспільстві. Крім того, потрібна модернізація, «осучаснення» освіти. Йдеться про те, що, незважаючи на досить розвинену освітянську діяльність як у середній школі, так і у вищій, наша освіта має ряд недоліків. Назву лише два з них. По-перше, вона (особливо у середній школі) є освітою індустріальної епохи. По-друге, відносини між суб'єктами навчального процесу значною мірою залишаються такими ж, як у радянській школі з її абсолютизацією колективності, неуваги до індивідуального розвитку людини. Тому ми, модернізуючи освіту, маємо по-новому відповісти на ряд

запитань: чого навчати, як учити, на чому вчити, скільки вчити і т. ін. Я відповім на деякі з них.

Перше: чого навчати? Здавалося б, усім ясно: необхідно давати знання. Справді, ця функція освіти залишається ключовою, але вона недостатня для сучасного інформаційного суспільства чи того інформаційного суспільства, яке, сподіваюсь, обов'язково буде в Україні. Адже, окрім знань, ми повинні виховати в учневі здатність самостійно їх опановувати, засвоювати інформацію та осмислювати її. Тобто, ми обов'язково маємо навчити майбутнього громадянина України критично і творчо мислити, повсякденно використовувати здобуті знання як у професійному житті, так і у суспільно-політичній та громадській діяльності. А поки що часто буває так, що учень і знання близько зустрічаються тільки під час іспитів, а через деякий час, так би мовити, розходяться в різні боки.

Друге питання: як учити? Одним з найбільших недоліків нашої системи освіти, передусім середньої, є авторитарність педагогіки, коли панують суб'єктно-об'єктні відносини між учителем і учнем. Учитель — активний суб'єкт, учень — пасивний об'єкт. І такі стосунки пронизують буквально всю діяльність нашої школи. Кінець кінцем ми домагаємося того, щоб учень знав на 10 відсотків більше формул, але не формуємо самодостатню особистість. І, як наслідок, дитина, котра 10—11 років навчалася в умовах авторитарної педагогіки, вже змалку формується як людина, схильна і в дорослому житті миритися з авторитаризмом з боку суспільства, колективу, того чи іншого керівника. Сягнувши певної висоти в суспільній ієрархії, такий працівник підсвідомо будуватиме свої стосунки з іншими людьми на таких самих недемократичних засадах.

Отже, не замінивши цю авторитарну педагогіку на педагогіку толерантності, на суб'єктно-суб'єктні стосунки між учнем і вчителем, ми ніколи не матимемо справді демократичного суспільства, яке б ефективно розвивалося, просувалося шляхом ринкових перетворень.

Чому? Тому, що не матимемо самодостатньої особистості, яка б могла виступати активним суб'єктом ринкових відносин, а не була пасивно налаштованою щодо держави і суспільства.

Як сказав наш Президент, на превеликий жаль, ми як нація весь час то перед кимось голову схиляли, то коліна, так би мовити, підгинали. І наша нація не позбудеться такого менталітету доти, доки ми не виховаємо активного громадянина, який відчує себе самодостатньою особистістю.

Третє. На чому вчити? На превеликий жаль, сьогоднішня школа, нинішній навчальний процес за своєю організацією дуже схожий на той, який був сто років тому. Водночас сталися істотні зміни: з'явилися комп'ютери, інформаційні технології. Комп'ютер — це справді революція в освітянській діяльності. По-перше, самоцінність комп'ютерної освіченості для будь-якого роду діяльності очевидна. По-друге, комп'ютер — це матеріальне втілення віками омріяної педагогами можливості застосувати індивідуальну педагогіку. Тобто він дає змогу вчити, опановувати знання, враховуючи індивідуальні побажання кожної дитини. Сьогодні не можна уявити школи в розвинених країнах, де б не застосовували комп'ютер для вивчення будь-якого предмета — історії, хімії, біології і т.ін. По-третє, комп'ютер підключений до Інтернету. Отже, кожна дитина, навіть та, що навчається у віддаленому селі, може мати доступ до планетарних знань, формувати планетарну свідомість, тобто готувати себе до повноцінного дорослого життя. На жаль, наші діти поки що не мають такої можливості. Адже сільська дитина, можливо, за все своє

життя двічі виїздить до райцентру і жодного разу — до столиці, не кажучи вже про можливість читати сучасні книги тощо.

Звідси, до речі, випливає ще одне завдання — опанувати іноземні мови. На превеликий жаль, досі вивчення мов, як і інших предметів, мало пасивний характер. Ми засвоювали знання про мови, а не вміння їх активно використовувати. Та й об'єктивної потреби в цьому не було.

Нині 90 відсотків інтернетівських текстів — англомовні. Я вважаю, що ми маємо ставити питання про мовну політику. Безперечно, українська мова як державна має бути на першому місці. До речі, кількість школярів, які навчаються в україномовних школах, щорічно зростає на два відсотки. Якщо 10 років тому таких було 49,7 %, то сьогодні — 69 %. І тут ще є можливість зростання, і треба цього прагнути. Однак всі, хто бажає навчатися у російськомовних школах, — будь ласка. Але обов'язково слід вивчати англійську чи ще якусь іншу західну мову. Без цього ми не зможемо бути конкурентоспроможними — як на рівні кожного громадянина, так і на рівні нації у цілому. Без цього неможливо діяти в сучасному глобалізованому світі, тому що новітні технології, я ще раз підкреслюю, мають тенденцію до всезагального поширення.

У 2000 р. завдяки розпорядженню Президента України й рішенню уряду ми вперше отримали 6,5 млн. грн. для обладнання комп'ютерами десь близько 200 класів у середніх школах, передусім сільських. У 2001 р. сподіваємося одержати як мінімум 50 млн. грн. для цих потреб у бюджеті і заохотити місцеві бюджети до такої діяльності. Місто Київ, скажімо, виділило 5 млн. грн. і тепер комп'ютерний клас буде в кожній школі.

Скільки ж років діти мають навчатися в школі? Специфіка сучасної, а тим більше майбутньої діяльності така, що не можна навчити людину раз на все життя. Тому ми повинні створити і запровадити систему безперервної освіти. Щодо цього ми у післявузівській освіті за десять останніх років багато втратили. Зникли навіть ті теле- і радіопроекти освітянського й наукового характеру, які були раніше. І я гадаю, що передусім їх треба відродити, а з часом створити на їх основі спеціальні канали.

Існує цілий ряд інших питань, актуальних для освіти, яка потребує осучаснення. Міністерство освіти і науки намагається робити кроки в цьому напрямі, аби реалізувати поставлену мету. Хочу підкреслити, що хоча в принципі реалізація того, про що я говорив, — справа років і десятиліть, але ми повинні рухатись уже сьогодні в правильному напрямі. І головне — домогтися усвідомлення широкою громадськістю, вчителями необхідності цього руху.

Останнім часом ми зробили у цьому напрямі буквально кілька кроків, які не потребували жодних фінансових затрат. І побачили, наскільки консервативне наше суспільство, в тому числі вчителі. З одного боку, певний консерватизм має бути властивий освіті. Але наш консерватизм гальмівний, і я глибоко переконаний, що тільки спонукаючи освітян до дії ми зможемо його перебороти. Адже недаремно Мойсей не сидів зі своїм народом десь у пустелі, а сорок років водив його, щоб той постійно перебував у русі. І в галузі освіти ми повинні діяти так само. Цим ми згуртуємо освітянську громадськість, викличемо дискусії, активізуємо нашу діяльність і разом із широким загальним учителів знайдемо оптимальний варіант дій. Щодо цього ми покладаємо багато надій на з'їзд освітян, який, згідно з Указом Президента, має відбутися 2001 року і до якого ми готуємо національну доктрину розвитку освіти.

І останнє. Нові реалії ставлять нові вимоги і перед вищою освітою. В усьому світі вона сьогодні перестає бути просто способом підготовки фахівців для народного господарства чи для інших сфер діяльності. Вона дедалі більше перетворюється на обов'язковий етап розвитку особистості. Тому наша мета — забезпечити для якомога більшої кількості громадян можливість отримувати високу фахову освіту. А для цього потрібно запроваджувати, не знижуючи державного, інші форми фінансування: і кошти батьків, і кредити. Треба продумати і створення спеціального банку. Тобто ми маємо забезпечити й наявність достатньої кількості ніш, аби кожний молодий громадянин України при бажанні міг отримати вищу освіту.

Я глибоко переконаний, що ми зуміємо об'єднати українську націю на основі шани та поваги до особистості і створимо суспільство, де кожен зможе розкрити свою сутність, розвинути свої здібності, щоб згодом повною мірою самореалізуватися у дорослому житті.